

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ШУЛЮК БОГДАНА СТЕПАНІВНА

УДК 336:658.14

**ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО
ПАРТНЕРСТВА**

Спеціальність: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Галузь знань: 08 – економічні науки

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

доктора економічних наук

Науковий консультант:

Дем'янишин Василь Григорович

доктор економічних наук, професор,

заслужений працівник освіти України

Тернопіль – 2023

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Поглиблення економічних та соціальних проблем в Україні зумовило необхідність створення сприятливого інвестиційного клімату, концентрації матеріальних, фінансових, науково-технічних ресурсів для проведення модернізації і реконструкції інфраструктури, здатної домінувати в світовій економіці. В умовах економічної нестабільності та перманентної нестачі бюджетних ресурсів вирішення окреслених завдань значною мірою залежить від впровадження інноваційних фінансових технологій, які дадуть можливість мобілізувати і синхронізувати ресурси державного й приватного секторів для реалізації важливих проєктів економічного й суспільного розвитку. Однак відсутність сприятливого інституціонального середовища та нерозвиненість фінансових форм, методів, інструментів і важелів державно-приватного партнерства у вітчизняній практиці приводять до інвестиційної непривабливості проєктів для бізнес-структур, низького рівня прибутковості та високих ризиків на фінансовому ринку.

В економічній літературі бракує ґрунтовних теоретичних розробок і практичних рекомендацій стосовно побудови дієвого фінансового механізму державно-приватного партнерства, спрямованого на вирішення важливих проблем суспільства та підвищення добробуту громадян. Відсутність концепції його розвитку зумовило неефективне фінансове планування та прогнозування, управління й прийняття фінансових рішень партнерами в процесі реалізації спільних проєктів, що унеможливило досягнення визначених соціально-економічних цілей. Зважаючи на це, актуальності набувають питання щодо розроблення нових теоретико-методологічних і практичних підходів до формування та функціонування ефективного фінансового механізму державно-приватного партнерства, забезпечення узгодженості та перспективного розвитку його складових елементів. Значимість вирішення зазначених завдань посилюється в умовах повномасштабної війни в Україні. Адже дієвий фінансовий інструментарій такого механізму дасть змогу подолати наслідки вторгнення російського агресора.

Переосмислення взаємодії держави, бізнесу і суспільства привело до виникнення й поширення різноманітних концепцій в наукових дослідженнях, які пов'язані з проблемами відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування перед громадянами і забезпеченням сталого цивілізаційного розвитку.

Теоретико-методологічне підґрунтя функціонування державних і приватних фінансів заклали такі фундатори економічної науки, як: Л. Вальрас, К. Вікселл, Дж. Кейнс, Ж.-Б. Кольбер, Т. Мальтус, Дж. С. Мілль, Дж. Е. Мід, А. Монкретьєн, А. Пігу, Д. Рікардо, А. Тюрго, П. Самуельсон, Ж.-Б. Сей, А. Сміт, М. Фрідмен, Е. Хансен, Р. Харрод, Дж. Хікс, Р. Хоутрі. Концептуальні засади розвитку фінансового механізму та його складових висвітлено в працях В. Базилевича, О. Василика, В. Глуценка, В. Горина, В. Дем'янишина, О. Кириленко, С. Ковальчука, О. Крайник, С. Львовичкіна, В. Опаріна, В. Оспіщева, О. Романенко, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та ін.

Вагомий внесок у наукове обґрунтування доцільності розвитку партнерських відносин держави і бізнесу та розбудови фінансового механізму їх реалізації зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Й. Бісманс, Я. Белінська, І. Брайловський, Т. Воронкова, П. Гілліон, О. Гош, В. Данилишин, Дж. Делмон, М. Джеррард, М. Забаштанський, І. Запатріна, Т. Калита, Г. Комарницька, Г. Кришталь, М. Крупка, Т. Лебеда, О. Левковець, Л. Лисяк, З. Лободіна, І. Нейкова, К. Павлюк, С. Павлюк, М. Пророчук, П. Снельсон, Є. Удовицька, Є. Ходаківський, В. Якобчук тощо.

Наукові здобутки згаданих вчених мають фундаментальне значення для розвитку співпраці органів державної влади чи місцевого самоврядування та суб'єктів підприємницької діяльності. Водночас наукові праці в сфері партнерства держави та бізнесу характеризуються фрагментарністю й несистемністю. Відсутність комплексних теоретичних та методологічних засад формування і функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства в Україні негативно позначається на досягненні соціально-економічних цілей його учасниками. Зважаючи на зазначене, актуальним завданням є вироблення нових концептуальних підходів його теоретичного осмислення та практичного вдосконалення, що зумовило вибір теми дослідження, підтверджує її актуальність, теоретичну та практичну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету за такими темами: «Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України в умовах глобальних структурних зрушень» (державний реєстраційний номер 0112U000077); «Формування фінансового механізму сталого розвитку України» (державний реєстраційний номер 0110U008613), «Формування та реалізація фінансової політики сталого розвитку України» (державний реєстраційний номер 0116U002629); «Фінансова система у забезпеченні стійкого економічного зростання України» (державний реєстраційний номер 0121U109150), у межах яких розкрито теоретико-методологічні аспекти фінансового механізму державно-приватного партнерства, з'ясовано прагматичні проблеми його формування й функціонування та визначено напрями розвитку в умовах нестабільного економічного середовища.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розроблення нових теоретико-методологічних засад функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства та формування науково-практичних рекомендацій щодо стратегічних орієнтирів його вдосконалення в контексті забезпечення реалізації соціально-економічних пріоритетів розвитку країни.

Реалізація поставленої мети дослідження визначила необхідність вирішення таких завдань:

– систематизувати концептуальні підходи до теоретичного обґрунтування фінансового механізму державно-приватного партнерства для з'ясування його сутності, функціонального призначення та іманентних ознак прояву;

- дослідити гносеологію розвитку фінансового механізму державно-приватного партнерства задля ідентифікації чинників, які зумовлюють необхідність його трансформації;
- розробити інструментарій фінансового механізму державно-приватного партнерства задля визначення його архітекτονіки;
- виокремити принципи формування та функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства, які базуються на врахуванні соціальних та економічних викликів з метою посилення його дієвості;
- розвинути методологічний базис пізнання сутності фінансового механізму державно-приватного партнерства з використанням діалектичного, системного, об'єктивістського, суб'єктивістського, процесного, інституційного та нормативного підходів і методів загальнонаукової методології;
- визначити інституціональні засади розвитку фінансового механізму державно-приватного партнерства для виявлення закономірностей і суперечностей його функціонування;
- проаналізувати реалії та виявити проблеми державного фінансування інфраструктурних проєктів державно-приватного партнерства задля удосконалення цього процесу;
- оцінити фінансові можливості та ризики корпоративного фінансування проєктів державно-приватного партнерства в контексті забезпечення прибутковості інвестиційних вкладень;
- розкрити особливості розвитку проєктного фінансування як перспективної форми інвестування партнерських проєктів держави та бізнесу;
- обґрунтувати специфіку застосування інструментів і важелів у структурі фінансового механізму державно-приватного партнерства задля виявлення їхньої ролі у реалізації партнерських проєктів;
- здійснити оцінку результативності реалізації проєктів державно-приватного партнерства для встановлення рівня досягнення визначених цілей його учасниками;
- змодельовати фінансову та бюджетну результативність партнерських інфраструктурних проєктів держави і бізнесу з використанням інформаційних технологій задля прогнозування результатів партнерів, а також визначення оптимального періоду їхнього отримання;
- окреслити вектори розвитку форм та методів фінансового механізму державно-приватного партнерства задля підвищення фінансової спроможності його учасників;
- сформулювати пропозиції щодо напрямів модернізації інструментів та важелів фінансового механізму державно-приватного партнерства в контексті зміни напрямку реалізації державно-приватних відносин з обмежувального на стимулюючий.

Об'єктом дослідження є фінансовий механізм державно-приватних партнерських відносин.

Предметом дослідження – теоретико-методологічні, інституціональні і прикладні засади функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства.

Методологія та методи дослідження. Методологія дослідження базується на діалектичному, функціональному, комплексному, системному, об'єктивістському, суб'єктивістському, процесному, інституційному та нормативному підходах, відповідно до яких складові елементи фінансового механізму державно-приватного партнерства розглядаються в нерозривному зв'язку та причинно-наслідковій зумовленості.

Для досягнення окресленої мети та вирішення визначених завдань використано загальнонаукові методи дослідження, зокрема: теоретичного узагальнення, систематизації, аналогії й аргументації – при розробленні категоріально-понятійного апарату дисертаційної роботи; історичний, логічний, системно-структурного аналізу – в процесі методологічного пізнання структури фінансового механізму державно-приватного партнерства; статистичного аналізу, синтезу, індукції, дедукції, групування, порівняння – при дослідженні фінансових форм і методів реалізації партнерських відносин держави та бізнесу; формалізації та вимірювання – для здійснення оцінки результативності використання фінансових інструментів і важелів державно-приватного партнерства; математичного моделювання – з метою розроблення імітаційної моделі прогнозування фінансових і бюджетних результатів в процесі реалізації партнерських проєктів держави й бізнесу; оптимізації та аргументації – при виробленні практичних рекомендацій щодо розвитку складових елементів фінансового механізму державно-приватного партнерства.

Інформаційно-фактологічною базою є Конституція України, законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування та функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства; інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Світового банку та інших міжнародних фінансових організацій; статистичні звіти науково-дослідних установ, рекомендації експертів, монографії, наукові статті зарубіжних і вітчизняних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, форумів, симпозіумів із проблематики дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у виробленні нових концептуальних підходів до обґрунтування теоретико-методологічних засад формування фінансового механізму державно-приватного партнерства, розкритті сучасних тенденцій його функціонування та окресленні науково-практичних рекомендацій щодо стратегічних орієнтирів розвитку. Основні положення дисертації, які визначають наукову новизну дослідження, полягають в такому:

вперше:

– розроблено методологічні засади наукового дослідження фінансового механізму державно-приватного партнерства, які базуються на діалектичній єдності економічних теорій та філософському пізнанні фінансових партнерських відносин між органами державної влади чи місцевого самоврядування та суб'єктами підприємницької діяльності з використанням законів, категорій діалектики, інструментарію системного, процесного й

інституційного підходів та з дотриманням принципів взаємозв'язку теорії і практики, розвитку, детермінізму, цілісності, історизму й зворотного зв'язку. Це дало змогу сформулювати новий концептуальний підхід до розкриття сутності фінансового механізму державно-приватного партнерства як різностороннього явища, зокрема: з позиції системи – як цілісної структури, що складається з відносно відокремлених і взаємопов'язаних між собою підсистем, у результаті застосування елементів яких відбувається акумулювання, розподіл та використання фінансових ресурсів задля реалізації партнерських проєктів держави та бізнесу; з процесного погляду – як сукупності залежних, безперервно виконуваних дій, процедур та операцій, що перетворюють ресурс (фінансовий, інформаційний або організаційний) на результат (соціально-економічний ефект) на кожному етапі реалізації проєктів державно-приватного партнерства; з позиції інституційного підходу – як комплексу формальних та неформальних норм і правил, що регулює партнерську діяльність органів державної влади чи місцевого самоврядування та суб'єктів підприємницької діяльності;

– запропоновано концептуальний підхід до формування гарантійних фінансових резервів шляхом створення Фонду бюджетної підтримки реалізації проєктів державно-приватного партнерства в складі державного бюджету з обґрунтуванням його функцій (гарантійно-компенсаційної, кредитно-забезпечувальної, інвестиційної, мотиваційної), принципів функціонування (цілеспрямованості, індивідуального підходу, фінансової стабільності та гнучкості управління, максимальної ефективності, підзвітності, транспарентності) та джерел формування (за рахунок власних ресурсів – бюджетних коштів, частини доходу, генерованого проєктом ДПП, коштів від приватизації об'єктів державної власності; міжнародної фінансової допомоги; репарацій від країни-агресора, заморожених активів російських підприємств, банків, фізичних осіб у різних країнах, які потрапили під санкції; спонсорських та добровільних внесків тощо). Акумулювання резервів у Фонді дасть змогу реалізувати соціально-економічні цілі проєкту та забезпечити його прибутковість;

– сформовано науково-методичний підхід до оцінювання фінансової та бюджетної результативності реалізації партнерських проєктів держави й бізнесу в умовах мінливого економічного середовища, що базується на використанні адитивної та адитивно-мультиплікативної моделей за симбіозу детермінованої й випадкової складових. Такий симбіоз у використанні економіко-математичного інструментарію дає змогу спрогнозувати майбутні результати реалізації цих партнерських проєктів в контексті визначення обсягу прибутку суб'єктів підприємницької діяльності чи бюджетних надходжень від податкових і концесійних платежів, а також з'ясувати оптимальний період реалізації проєкту, за який будуть досягнуті цілі учасників державно-приватного партнерства;

удосконалено:

– категорійно-понятійний апарат дослідження в частині обґрунтування змісту поняття «фінансовий механізм державно-приватного партнерства» як сукупності фінансових форм, методів, інструментів і важелів, у результаті впливу яких на формування і використання фінансових ресурсів суб'єктів

державно-приватного партнерства, призначених для реалізації партнерських проєктів, забезпечується надання доступних та якісних публічних послуг населенню. На відміну від наявних, таке трактування поглиблено структурує фінансовий механізм державно-приватного партнерства через призму деталізації джерел формування фінансових ресурсів партнерів та дає змогу чітко визначити складові елементи механізму задля забезпечення інвестиційної привабливості проєктів;

– науково-методичні підходи до оцінювання результативності реалізації проєктів державно-приватного партнерства шляхом ідентифікації чинників впливу (зміна індексу споживчих цін, індексу цін виробника, курсу валют у випадку імпорту чи експорту продукції, середньозваженої вартості капіталу, що базується на вартості залученого і власного капіталу тощо) на очікувані результати в процесі конкурсного відбору проєктів, їхньої реалізації та після завершального періоду. На противагу від наявних, запропоновані підходи дають змогу емпірично виміряти рівень досягнення цілей партнерами на кожному етапі співпраці та врахувати фактори, що впливають на результативність реалізації проєкту;

– теоретико-методичні засади здійснення державної фінансової підтримки проєктів державно-приватного партнерства в контексті визначення порядку черговості фінансування інвестиційних проєктів пріоритетних галузей економіки; встановлення лімітів щодо обсягу надання бюджетної підтримки кожної галузі зокрема; здійснення бюджетного прогнозування видатків на термін дії контракту державно-приватного партнерства; зміни пріоритетності бюджетних джерел на користь спонсорських внесків. Це, на відміну від традиційних підходів, дасть змогу мінімізувати фінансові ризики макро- і мезорівнів та уникнути неефективного використання бюджетних коштів;

– систематизацію фінансових форм партнерських відносин держави і бізнесу через виокремлення «державно-приватно-громадського партнерства» та формування передумов для стимулювання участі громадян в інвестуванні соціально значимих проєктів шляхом подолання інформаційного вакууму серед громадян щодо використання фінансових інструментів як джерела додаткових доходів; гарантування захисту їхніх фінансових інтересів завдяки бюджетній підтримці та страхуванню ризиків; залучення громадськості до обговорення, експертування і моніторингу результативності реалізації проєктів. Це, на відміну від наявної, сприятиме залученню фінансових ресурсів громадян і забезпечить здійснення громадського контролю в процесі реалізації суспільно значимих проєктів;

– теоретико-організаційні засади розвитку довгострокового кредитування як інструменту фінансування проєктів державно-приватного партнерства через використання регулюючих засобів грошово-кредитної політики Національного банку України, таких як: пільгові норми резервування коштів банків, безвідкличні депозити, субсидійоване кредитування, рефінансування банків з метою залучення нових запозичень з більшим терміном погашення. Запропонований підхід, на відміну від існуючих, дасть змогу пролонгувати період фінансування за рахунок зазначених засобів грошово-кредитної політики

й розширити джерела фінансових ресурсів у довгостроковому періоді в контексті ефективної реалізації партнерських проєктів держави та бізнесу;

набули подальшого розвитку:

– наукова періодизація становлення фінансового механізму державно-приватного партнерства, яка базується на виявленні детермінантів впливу та особливостей розвитку організаційно-управлінських засад в контексті зміни пріоритетів економічної політики держави, передбачає наукове обґрунтування форм партнерства держави і бізнесу, таких як: спільне управління підприємством, фінансово-промисловою групою, соціальне партнерство, концесія й застосування певного фінансового інструментарію у конкретних періодах вияву форм згаданого партнерства. Це дало змогу розкрити причинно-наслідкові зв'язки логіки змін функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства на кожному етапі та спрогнозувати тенденції його розвитку у перспективі;

– концептуальні підходи до структуризації архітекtonіки інституціонального середовища фінансового механізму державно-приватного партнерства через виділення інституціонально-управлінського (органи державної влади та місцевого самоврядування), фінансового (суб'єкти підприємницької діяльності, банківські установи, страхові компанії, кредитні спілки, інвестиційні фонди тощо), науково-експертного (науково-дослідні установи, експертні та консалтингові організації тощо) та громадського (добровільні об'єднання громадян, громадські ради, а також кінцеві споживачі) компонентів і встановлення взаємозв'язків між ними. Це дало змогу визначити проблеми інституційного забезпечення фінансового механізму державно-приватного партнерства та викристалізувати напрями їхнього вирішення в сучасних умовах;

– наукові підходи до систематизації принципів фінансового механізму державно-приватного партнерства через виокремлення принципів формування такого механізму (відповідності та наукової обґрунтованості, альтернативності, системності, унікальності, законності, нейтралізації впливу ризиків, інноваційності) та принципів його функціонування (дієвості, пропорційності і збалансованості, адаптивності, оперативності, публічної відкритості, ефективності, синергетичності). Доведено, що систематизація цих принципів на практиці дасть змогу забезпечити неухильне виконання фінансових зобов'язань партнерами та уможливить удосконалення структури фінансового механізму державно-приватного партнерства через врахування інтересів усіх учасників;

– науково-методичні підходи до формування векторів розвитку фінансового механізму державно-приватного партнерства на місцевому рівні в частині врахування організаційних, теоретико-прикладних засад його функціонування у пріоритетних програмах розвитку територіальних громад, що передбачає створення інституціональної архітекtonіки реалізації проєктів державно-приватного партнерства та дасть змогу здійснювати фахівцями органів державної влади прагматичну консультативну підтримку при втіленні цих проєктів на місцевому рівні;

– теоретико-прагматичні засади активізації інвестиційної участі громадськості в реалізації проєктів державно-приватного партнерства через виокремлення її

видів у системі пасивного (банківські депозити; вклади в небанківських фінансових установах: кредитних спілках, недержавних пенсійних фондах, інвестиційних фондах; страхові поліси) та активного (інвестиційний краудфандинг: роялті, акціонерний краудфандинг, краудлендинг; створення кредитно-інвестиційних кооперативів; придбання цінних паперів) громадського інвестування. Такий підхід відкриває новий спектр можливостей для залучення коштів громадськості у реалізацію соціально значимих довгострокових проєктів;

– теоретико-організаційні засади податкового стимулювання партнерських відносин держави і бізнесу в частині застосування інвестиційного податкового кредиту; податкової знижки чи відстрочення сплати податкових платежів у випадку використання суб'єктом підприємницької діяльності всього обсягу нагромаджених коштів від прискореної амортизації на реалізацію проєктів державно-приватного партнерства; зниженої ставки податку на прибуток підприємства для тих суб'єктів, які є активними учасниками цієї інвестиційної діяльності. Використання цих інструментів дасть змогу залучити додаткові фінансові ресурси завдяки можливості використання частини оподаткованого прибутку, збільшити інвестиційні вкладення в реалізацію партнерських проєктів держави і бізнесу та підвищити ефективність діяльності приватного партнера.

Практичне значення одержаних результатів. Розробленні в дисертації теоретико-методологічні положення і практичні рекомендації щодо вдосконалення фінансового механізму державно-приватного партнерства можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування в процесі розвитку співробітництва з суб'єктами підприємницької діяльності.

Пропозиції щодо вдосконалення методики надання державної фінансової підтримки в процесі реалізації партнерських проєктів з бізнесом, розроблення системи заходів для створення передумов формування гарантійних фінансових резервів прийняті до впровадження Міністерством фінансів України (довідка № 16040-16-10/1356 від 16.01.2023 р.); рекомендації щодо вдосконалення положень Бюджетного кодексу України в частині врегулювання бюджетних відносин під час реалізації договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства знайшли застосування у законотворчій діяльності Комітету Верховної Ради України з питань бюджету (довідка № 04-13/12-2023/39159(1123785) від 24.02.2023 р.); пропозиції стосовно вдосконалення підходів до оцінювання ефективності бюджетного фінансування проєктів державно-приватного партнерства, здійснення аналізу результативності реалізації цих проєктів використані у діяльності Територіального управління Рахункової палати по Львівській, Волинській та Тернопільській областях (у м. Львів) (довідка № 22-19/5 від 09.01.2023 р.); рекомендації щодо вдосконалення методики оцінювання результативності проєктів державно-приватного партнерства, які передбачають здійснення оцінки на всіх етапах реалізації проєкту, отримали втілення у практичній та аналітичній роботі Департаменту фінансів Полтавської обласної державної адміністрації (довідка № 162/06.1-24 від 03.04.2023 р.); пропозиції стосовно стратегічних напрямів розвитку фінансового механізму державно-приватного партнерства застосовані

у діяльності Департаменту фінансів Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 4.2-33/549 від 04.04.2023 р.); рекомендації щодо поглиблення практики фінансового партнерства органів місцевого самоврядування і суб'єктів підприємницької діяльності в частині визначення пріоритетних напрямів та обсягів фінансування спільних проєктів, формування інституційного середовища їх реалізації знайшли практичне застосування у діяльності Чортківської міської ради (довідка № 01-19-667 від 13.04.2023 р.). Результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін «Фінанси», «Бюджетна система», «Бюджетний менеджмент», «Державний фінансовий контроль», «Фандрайзинг у публічному секторі», «Фінансування проєктів сталого розвитку», а також у процесі підготовки підручників і навчальних посібників (довідка № 126-28/806 від 02.05.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною науковою працею, в якій розкрито авторський підхід до розроблення теоретичних, методологічних і прикладних засад вдосконалення фінансового механізму державно-приватного партнерства. Теоретичні узагальнення, прикладні розробки, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи автора.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на таких міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях: «Innovative Potential of Socio-Economic Systems: the Challenges of the Global World» (м. Лісабон, 2016 р.); «Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір» (м. Тернопіль, 2019 р.); «Міжнародні, нормативні та управлінські аспекти соціально-економічного розвитку» (м. Київ, 2019 р.); «Сучасні наукові погляди на модернізацію, інноваційні технології та фінансові процеси» (м. Київ, 2019 р.); «Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути» (м. Дніпро, 2019 р.); «Економічна система країни в контексті міжнародного співробітництва: стан та перспективи розвитку» (м. Львів, 2019 р.); «Методи та форми управління соціально-економічним розвитком держави» (м. Дніпро, 2019 р.); «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика» (м. Полтава, 2019 р.); «Розвиток нової економічної системи на державному та регіональному рівнях» (м. Львів, 2020 р.); «Формування сучасного економічного простору: реалії та перспективи на майбутнє» (м. Дніпро, 2020 р.); «Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України» (м. Ірпінь, 2021 р.); «Сьомі Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія» (м. Тернопіль, 2021 р.); «Фінансові інструменти сталого розвитку економіки» (м. Чернівці, 2022 р.); «Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій» (м. Тернопіль – Братислава, 2022 р.); «Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку і права в ХХІ столітті» (м. Умань, 2022 р.); «Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку» (м. Запоріжжя, 2022 р.); «Стратегічні пріоритети соціально-

економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища» (м. Одеса, 2022 р.); «Восьмі Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія» (м. Тернопіль, 2022 р.); «Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика» (м. Умань, 2022 р.); «Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму» (м. Кам'янець-Подільський, 2023 р.); «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Тернопіль, 2023 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 48 наукових праць, у тому числі: одноосібну монографію, підрозділ у колективній монографії, 22 статті – у наукових фахових виданнях України (з яких 3 статті – у виданнях, що внесені до реєстру міжнародної наукометричної бази Web of Science), 3 статті – у наукових періодичних виданнях інших держав (з яких 1 стаття – у виданні, що внесене до реєстру міжнародної наукометричної бази Scopus) та 21 працю, де додатково відображено наукові результати дисертації. Загальний обсяг опублікованих наукових праць становить 44,92 друк. арк., з яких особисто авторів належить 43,47 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (539 найменувань на 54 сторінках), 13 додатків на 31 сторінці, містить 17 таблиць і 77 рисунків. Основний текст розміщено на 379 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 465 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації «**Теоретичні засади фінансового механізму державно-приватного партнерства**» розкрито концептуальні підходи до з'ясування сутності фінансового механізму державно-приватного партнерства, досліджено гносеологію його розвитку та розроблено інструментарій такого механізму задля визначення його архітекτονіки.

У роботі обґрунтовано, що невід'ємною умовою ефективного функціонування економіки є конструктивні партнерські відносини органів державної влади чи місцевого самоврядування та суб'єктів підприємницької діяльності. Ці відносини дають змогу залучати ресурси приватного сектора в стратегічно значимі галузі національної економіки, модернізувати інфраструктурні об'єкти державної чи комунальної форми власності, а також використовувати фінансово-господарський потенціал бізнесу для підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів.

В процесі розкриття різних видів партнерських відносин держави і бізнесу зазначено, що частиною цих відносин є державно-приватне партнерство. Розгляд згаданої дефініції з позиції фінансово-інвестиційного, системно-функціонального, соціального, синергетичного, стратегічно-цільового та правового підходів сприяв авторському трактуванню досліджуваного поняття у вузькому та широкому аспекті, виокремленню його сутнісних елементів. Обґрунтовано ознаки таких партнерських відносин держави та бізнесу, які базуються на органічному

поєднанні інтересів учасників партнерства та передбачають збалансованість ресурсних вкладів, витрат, ризиків, отримання синергетичного ефекту партнерами від реалізації спільних проєктів.

Значний вплив на результативність реалізації заходів учасниками державно-приватного партнерства має фінансовий механізм, який забезпечує: формування необхідного обсягу фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел; ефективне використання цих фінансових ресурсів з метою отримання очікуваних вигід учасниками партнерства; регулювання пропорцій розподілу витрат між партнерами задля нівелювання впливу фінансових ризиків; застосування фінансових стимулів, які спрямовані на залучення додаткових фінансових ресурсів приватного сектора економіки; гарантування своєчасного та повного виконання взятих фінансових зобов'язань партнерами шляхом здійснення контрольних дій та встановлення відповідальності.

Запропоновано трактувати поняття «фінансовий механізм державно-приватного партнерства» як сукупність фінансових форм, методів, інструментів і важелів, у результаті впливу яких на формування і використання фінансових ресурсів суб'єктів державно-приватного партнерства, призначених для реалізації партнерських проєктів, забезпечується надання доступних та якісних публічних послуг населенню.

Досліджено гносеологію розвитку фінансового механізму державно-приватного партнерства, внаслідок чого виділено 5 етапів його становлення, яким притаманні відповідні форми організації державно-приватного партнерства та застосування ними певного фінансового інструментарію. Перший етап (1991–1992 рр.) пов'язаний із зародженням приватного підприємництва, розширенням співпраці держави з бізнесом в сфері економіки, яка залишала в своєму розпорядженні, як правило, контрольний пакет акцій підприємств, що приватизувалися. Основним інструментарієм фінансового механізму такої форми партнерських відносин держави і бізнесу як спільне володіння підприємствами були доходи від реалізації товарів чи надання послуг; операційні, капітальні та інші витрати, пов'язані з реалізацією інвестиційних проєктів. Другий етап (1993–1999 рр.) характеризувався активною трансформацією економіки, в якому розробляли різні підходи до проведення економічної політики держави, здійснювали пошук нових форм та методів взаємодії бізнесу і органів влади задля концентрації спільних фінансових ресурсів на важливих напрямках інвестиційної діяльності країни. Це зумовило створення такої форми партнерства як фінансово-промислова група, головним інструментарієм фінансового механізму якої були власні кошти бізнес-структур, банківські кредити, іноземні інвестиції та міжнародна фінансова допомога. Основним змістом третього етапу (2000–2008 рр.) було посилення ролі держави в регулюванні соціально-економічних процесів країни, що зумовило появу такої форми співпраці держави з бізнесом, як соціальне партнерство та нових фінансових інструментів і важелів стимулюючого характеру: гарантування приватному партнеру мінімального рівня прибутковості, застосування пільгової ставки кредитування та пільгової орендної ставки, придбання державою частини товарів, необхідних для реалізації проєктів державно-приватного партнерства. Четвертий етап (2009–2014 рр.) пов'язаний з

світовою економічною кризою, яка зумовила проблеми екстенсивного розвитку вітчизняної економіки, що призвело до згорання безлічі проєктів державно-приватного партнерства. Внаслідок обмежених інвестиційних можливостей держави поширилась концесійна форма партнерських відносин держави і бізнесу, яка передбачала корпоративне фінансування проєктів. П'ятий етап (2015 р. – до сьогодні) – період сучасного розвитку фінансового механізму державно-приватного партнерства, який направлений на розвиток промисловості, модернізацію об'єктів інфраструктури, трансферт інноваційних технологій. Акцентовано увагу на необхідності створення сприятливих умов для приватних запозичень; формування цільових резервних фондів, механізму страхування різних інвестиційних ризиків, які виникають у процесі реалізації партнерських проєктів.

Встановлено необхідність удосконалення функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства в контексті вирішення проблем, пов'язаних із зниженням результативності даного механізму через асиметрію державно-приватного партнерства, що виражається в домінуванні державного партнера та сервісній ролі приватного партнера; неможливістю використання фінансових інструментів, поширених у світовій практиці (проєктних облігацій, кредитних дефолтних свопів, кредитних нот тощо), через їхню інституційну неврегульованість; слабкою структуризацією даного механізму, що виражається у відсутності перспективних або нестійкому функціонуванні багатьох його компонентів.

Аргументовано, що дієвість фінансового механізму державно-приватного партнерства забезпечується через відповідні форми, методи, інструменти та важелі, за допомогою яких встановлюється оптимальний обсяг формування, розподіл і використання фінансових ресурсів та відбувається досягнення запланованих соціально-економічних результатів спільної діяльності держави і бізнесу.

Схематично інструментарій фінансового механізму державно-приватного партнерства відображено на рис. 1.

Обґрунтовано, що успішність виконання завдань учасниками державно-приватного партнерства залежить від вибору форм фінансового механізму, до яких віднесено державне, корпоративне та проєктне фінансування. Проявами дії цього механізму є фінансові методи, які дають змогу раціонально планувати, формувати та використовувати фінансові ресурси партнерів, здійснювати ефективний контроль за рухом фінансових потоків, оцінювати результати фінансово-господарської діяльності учасників партнерства. Фінансові методи здійснюються через відповідні фінансові інструменти і важелі. Такі інструменти поділено на дохідні, видаткові, боргові, пайові та гібридні. Дія цих інструментів посилюється або послаблюється фінансовими важелями прямого чи непрямого впливу. Важелі прямого впливу (ставки податків, фінансові норми і нормативи, орендна плата, проценти за кредит) використовуються учасниками партнерства при фінансуванні проєктів. Згадані важелі можуть застосовуватися у поєднанні із важелями непрямого впливу (умови надання кредитів, субвенцій, пільг, гарантій відшкодування збитків), метою застосування яких є досягнення визначеного результату або певної якості наданих послуг.

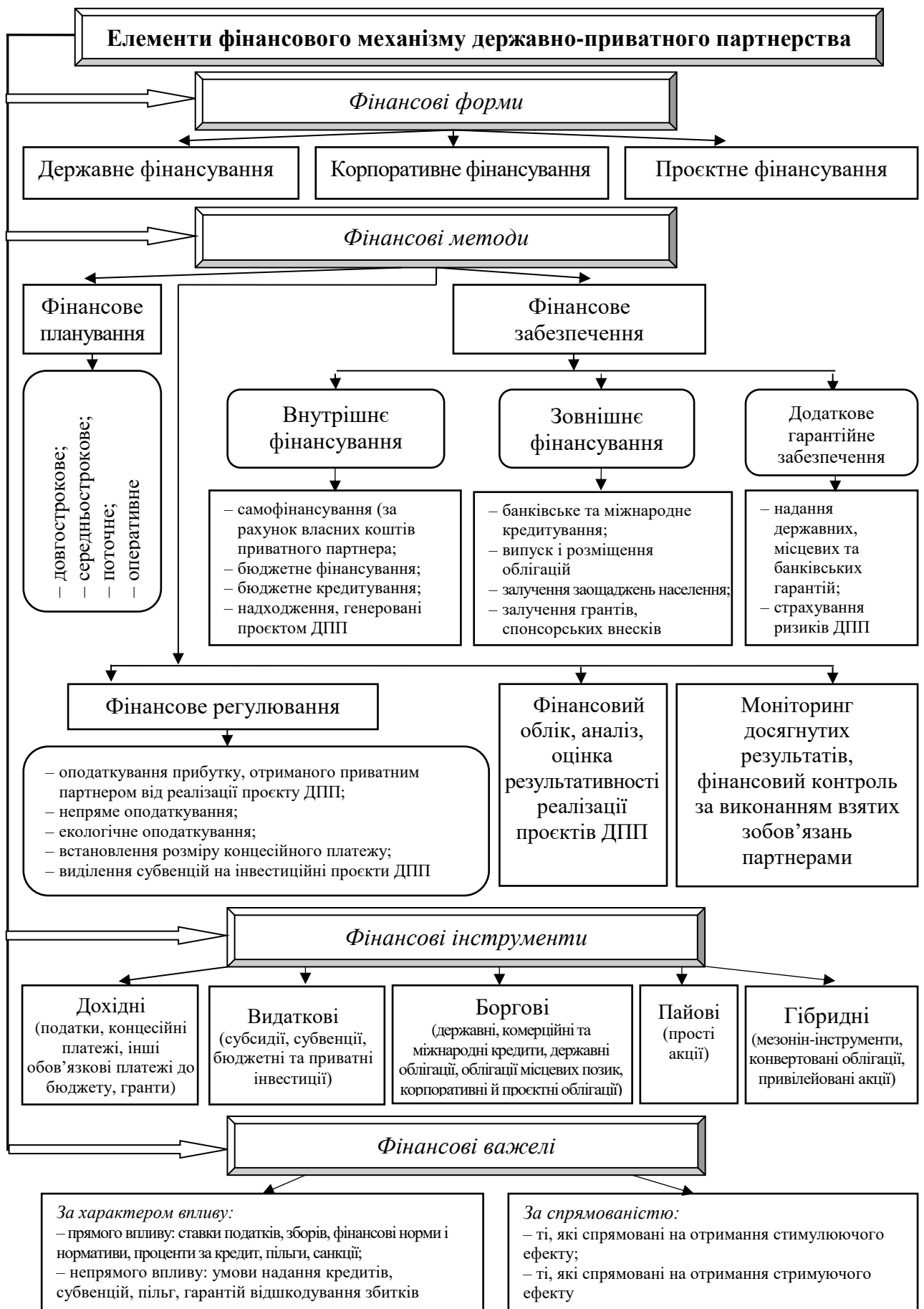

Рис. 1. Елементи фінансового механізму державно-приватного партнерства*

*Розроблено автором

Другий розділ «**Методологічні домінанти дослідження фінансового механізму державно-приватного партнерства**» присвячений методології наукового пізнання фінансового механізму державно-приватного партнерства, що дало змогу визначити базові принципи формування й функціонування такого механізму, розкрити його сутність відповідно до різних методологічних підходів та дослідити інституціональні засади розвитку.

Аргументовано, що принципи фінансового механізму державно-приватного партнерства є орієнтирами до вибору органами державної влади чи місцевого самоврядування та суб'єктами підприємницької діяльності форм, методів, інструментів і важелів згаданого механізму, їх подальшого практичного використання задля реалізації партнерських проєктів. Визначено принципи, які властиві процесу формування зазначеного механізму (відповідності та наукової обґрунтованості, альтернативності, системності, унікальності, законності, нейтралізації впливу ризиків, інноваційності) і принципи, що визначають базові умови його функціонування (дієвості, пропорційності і збалансованості, адаптивності, оперативності, публічної відкритості, ефективності, синергетичності).

Комплексне наукове пізнання фінансового механізму державно-приватного партнерства та його структурних складових здійснюється завдяки застосуванню методологічного інструментарію, який визначається специфікою тематики докторської дисертації. Дослідження методологічних засад формування й функціонування фінансового механізму ДПП базується на використанні діалектичного, системного, об'єктивістського, суб'єктивістського, процесного, інституційного та нормативного підходів з дотриманням принципів взаємозв'язку теорії та практики, розвитку, детермінізму, цілісності, історизму, зворотного зв'язку і застосуванні загальнонаукових та конкретно-наукових методів пізнання.

Діалектичний методологічний підхід через закони діалектики дав змогу розкрити якісну і кількісну сторону фінансового механізму ДПП, визначити його за сутністю, явищем, змістом та формою. Обґрунтовано, що взаємозв'язок між якісною та кількісною сторонами фінансового механізму ДПП проявляється у тому, що категорія якості характеризує набір фінансового інструментарію, який потребують партнери для досягнення цілей в процесі реалізації проєктів ДПП, а категорія кількості свідчить про реальне використання цього інструментарію у кількісному вимірі відповідно до фінансових можливостей партнерів. З'ясовано, що за сутністю фінансовий механізм державно-приватного партнерства є фінансовими відносинами, які виникають між учасниками ДПП в процесі реалізації інвестиційних проєктів; як явище відображає фінансові потоки, що виражають процес формування, розподілу та використання фінансових ресурсів партнерами; за змістом – це сукупність форм, методів, інструментів і важелів, які зумовлюють розвиток якісних і кількісних параметрів фінансового механізму ДПП; за формою – способи формування фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел, їх розподіл та використання для виконання поставлених завдань. Аргументовано, що закони діалектики потрібно враховувати при прийнятті фінансових рішень партнерами, оскільки вони постійно діють в процесі формування та функціонування фінансового механізму.

Застосування системного підходу у методологічному дослідженні дало змогу розкрити фінансовий механізм державно-приватного партнерства як цілісну структуру, що складається з відносно відокремлених і взаємопов'язаних між собою підсистем, у результаті застосування елементів яких відбувається акумулювання, розподіл та використання фінансових ресурсів задля реалізації партнерських проєктів держави та бізнесу. Зазначений підхід висвітлює не тільки взаємозв'язок елементів фінансового механізму, а й залежність його моделі від зміни зовнішнього середовища. Ця здатність дає можливість прогнозувати динаміку розвитку структури згаданого механізму, що змінюється під впливом зовнішніх факторів.

У результаті застосування двох протилежних підходів – об'єктивістського та суб'єктивістського, виявлено, що перший підхід передбачає розгляд фінансового механізму державно-приватного партнерства незалежно від здійсненої діяльності суб'єктів партнерських відносин, адже механізм функціонує відповідно до законодавчо встановлених нормативів і стандартів, другий підхід розкриває згаданий механізм як унікальне поєднання фінансового інструментарію, спрямованого на вирішення завдань в процесі здійснення партнерської діяльності. Перевагами застосування суб'єктивістського підходу щодо фінансового механізму ДПП є акцентування уваги на особливостях функціонування кожного його елемента, що діагностується, специфіці партнерської діяльності, індивідуальності вирішуваних завдань.

З процесного погляду фінансовий механізм державно-приватного партнерства розглянуто як сукупність залежних, безперервно виконуваних дій, процедур та операцій, що перетворюють ресурс (фінансовий, інформаційний або організаційний) на результат (соціально-економічний ефект) на кожному етапі реалізації проєктів державно-приватного партнерства. Використання процесного підходу при дослідженні фінансового механізму ДПП базується на дотриманні наступних принципів: взаємозв'язку процесів, цілеспрямованості та постійного їх вдосконалення; відповідальності за здійснення процесів учасниками партнерських відносин. Доведено, що досягнення бажаного результату функціонування зазначеного механізму також забезпечує нормативний підхід, перевагами якого є цільова спрямованість, методична простота і чітка технологічність розроблення нормативів.

Обґрунтовано фінансовий механізм державно-приватного партнерства з точки зору інституційного підходу – як комплекс формальних та неформальних норм і правил, який регулює партнерську діяльність органів державної влади чи місцевого самоврядування та суб'єктів підприємницької діяльності як спільно створеного інституту. Відповідно до цього підходу здійснено розподіл структури згаданого механізму на мікрорівень (внутрішнє середовище), галузевий рівень (локальне середовище) та макрорівень (зовнішнє середовище). Зроблено висновок про те, що поєднання формальних та неформальних складових на кожному рівні дає змогу створити сприятливе інституційне середовище для ефективного функціонування фінансового механізму ДПП, визначати стратегічні вектори його розвитку та досягти поставлених цілей.

Дослідження інституціонального забезпечення фінансового механізму державно-приватного партнерства виявило деструктивність його розвитку. Зважаючи на виявлені законодавчі колізії, надано рекомендації щодо їх усунення з метою формування сприятливого інституціонально-управлінського (органи державної влади та місцевого самоврядування), фінансового (суб'єкти підприємницької діяльності, банківські установи, страхові компанії, кредитні спілки, інвестиційні фонди тощо), науково-експертного (науково-дослідні установи, експертні та консалтингові організації тощо) та громадського (добровільні об'єднання громадян, громадські ради, а також кінцеві споживачі) середовища. З'ясовано основні перешкоди для ефективного розвитку компонентів інституціонального середовища згаданого механізму.

У третьому розділі «**Прагматика реалізації основних форм фінансового механізму державно-приватного партнерства**» проаналізовано тенденції та проблеми державного, корпоративного та проєктного фінансування інфраструктурних проєктів державно-приватного партнерства.

Обґрунтовано, що в умовах несприятливої економічної кон'юнктури проєкти державно-приватного партнерства потребують фінансової участі держави задля зниження ризиків здійснених інвестицій, підвищення надійності інфраструктурних проєктів. У вітчизняному законодавстві державне фінансування проєктів державно-приватного партнерства врегульоване через застосування різних видів державної підтримки: надання субвенцій на виконання інвестиційних проєктів; здійснення фінансування за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів; надання державних і місцевих гарантій для забезпечення повного або часткового виконання боргових зобов'язань; залучення державою позик від іноземних держав, банків та міжнародних фінансових організацій тощо; виплати приватному партнеру платежів, передбачених договором ДПП; придбання державним партнером певного обсягу товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) приватним партнером; постачання приватному партнеру товарів (робіт, послуг), необхідних для реалізації проєктів тощо. Однак дослідження показало відсутність достатніх фінансових стимулів з боку держави на практиці (табл. 1).

Аргументовано, що для підвищення інвестиційної привабливості інфраструктурних проєктів, реалізованих на засадах державно-приватного партнерства, органам державної влади та місцевого самоврядування варто дотримуватись концептуальних положень: законодавчого врегулювання порядку встановлення рівня вкладу підтримуваного інвестиційного проєкту; використання економічно обґрунтованих показників ефективності при визначенні виду фінансової підтримки держави (надання державних гарантій, субсидій чи здійснення бюджетних інвестицій); залучення представниками держави експертів для оцінки доцільності вибору певних видів державної підтримки, прогнозування виникнення можливих ризиків; забезпечення прозорості державного фінансування проєктів державно-приватного партнерства, що дасть змогу підвищити рівень довіри громадськості на інвестиційному ринку.

Загальна характеристика фінансування окремих проєктів державно-приватного партнерства в Україні*

	Назва проєкту	Структура джерел фінансування	Види державної підтримки
1.	«Енергетичний міст «Україна – Європейський Союз»»	100% – власні кошти приватного партнера	Постачання приватному партнеру товарів (робіт, послуг)
2.	«Модернізація портової інфраструктури Херсонського та Скадовського морських портів та підвищення ефективності їх використання»	20% – власні кошти приватного партнера; 80% – залучені кредитні ресурси	Не надається
3.	Проєкт концесії у морському порту «Херсон»	Власні кошти приватного партнера і залучені кредитні ресурси	Не надається
4.	Проєкт концесії в Спеціалізованому морському порту «Ольвія»	Власні кошти приватного партнера і залучені кредитні ресурси	Не надається
5.	«Реконструкція існуючого та створення нового вантажного терміналу в аеропорту «Бориспіль»»	100% – власні кошти приватного партнера	Не надається
6.	«Паливно-заправний комплекс в Міжнародному аеропорту «Бориспіль»»	100% – власні кошти приватного партнера	Не надається
7.	Проєкт з розвитку центральної заправної станції паливно-заправного комплексу ДП «Міжнародний аеропорт «Бориспіль»»	Власні кошти приватного партнера і залучені кредитні ресурси	Не надається

*Складено автором за даними Міністерства економіки України

Встановлено, що головними джерелами фінансування вітчизняних проєктів ДПП є власні фінансові ресурси приватних партнерів. Водночас модернізація занедбаного стану об'єктів інфраструктури потребує значних витрат. Відтак додатковим джерелом фінансування проєктів ДПП є банківські кредити, залучення яких супроводжується певними труднощами для бізнесу. Зокрема, воно є доволі дорогим способом фінансування, незважаючи на те, що вартість довгострокових (2015–2022 рр.) і короткострокових кредитів (2014–2022 рр.) дещо знизилась з 26,4% до 13,9% і з 20,8% до 12,2% відповідно, середнє значення процентних ставок по цих кредитах впродовж 2010–2022 р. становило 17,5% і 16,3%. Крім того, реальна вартість кредиту, як правило, перевищує номінальну процентну ставку, адже включає комісії, що сплачуються банкам, а також інші додаткові витрати за договором. Водночас за оцінкою Міністерства економіки України середня віддача від вкладених інвестицій у проєкти ДПП складає близько 13–15% в довгостроковому періоді (10–15 років). Перевищення вартості позикових коштів над прибутковістю приватних партнерів зумовлює додаткові збитки, що призводить до необхідності реструктуризації заборгованості. Зазначене зумовлює інвестиційну непривабливість проєктів.

Так, за даними Світового банку, в Україні впродовж 2010–2022 рр. реалізовано 62 проекти державно-приватного партнерства на суму 7294 млн дол США (рис. 2).

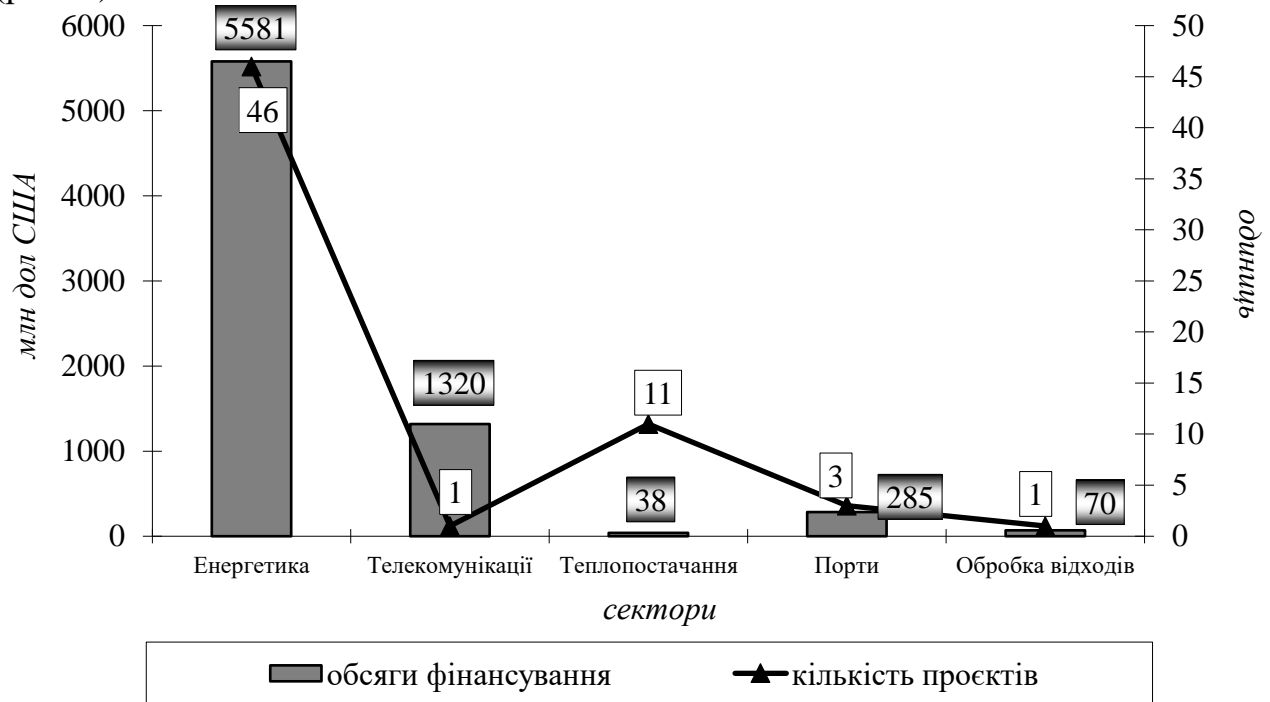

Рис. 2. Кількість реалізації та обсяги фінансування проектів державно-приватного партнерства за секторами економіки в Україні впродовж 2010–2022 рр.*

*Побудовано автором за даними Світового банку

Доведено, що найефективнішою формою фінансування проектів ДПП є проектне фінансування. Особливістю його застосування є: створення спеціальної проектної компанії, яка відповідає за мобілізацію фінансових ресурсів для реалізації проекту; наявність ієрархії вкладення коштів; більш об'єктивне оцінювання проекту з точки зору його ефективності, забезпеченості й ризику; значні трансакційні витрати на врегулювання інтересів усіх членів партнерських відносин. Обґрунтовано, що у світовій практиці в складі джерел проектного фінансування зростає роль проектного банківського кредитування. Зокрема, питома вага банківських кредитів домінувала впродовж 2012–2020 рр. (за вказаний період вона коливалася від 36,4 до 74,6 відсоткових пунктів) (рис. 3).

Проте в Україні банківське проектне фінансування практично не розвинуте, що пов'язано з його інституціональною неврегульованістю. Одиничний характер в Україні має застосування механізмів синдикуваного кредитування, а також фінансування проектів ДПП через кредитно-експортні агенції. Найбільшого розвитку набуло проектне фінансування ДПП за підтримки міжнародних фінансових інститутів, зокрема ЄБРР, яке концентрується у таких напрямках, як розвиток інфраструктури, реформування енергетики, будівництво. У зв'язку з цим окреслено проблеми економічного, правового і управлінського характеру, які стримують розвиток банківського проектного фінансування у сфері державно-приватного партнерства в Україні.

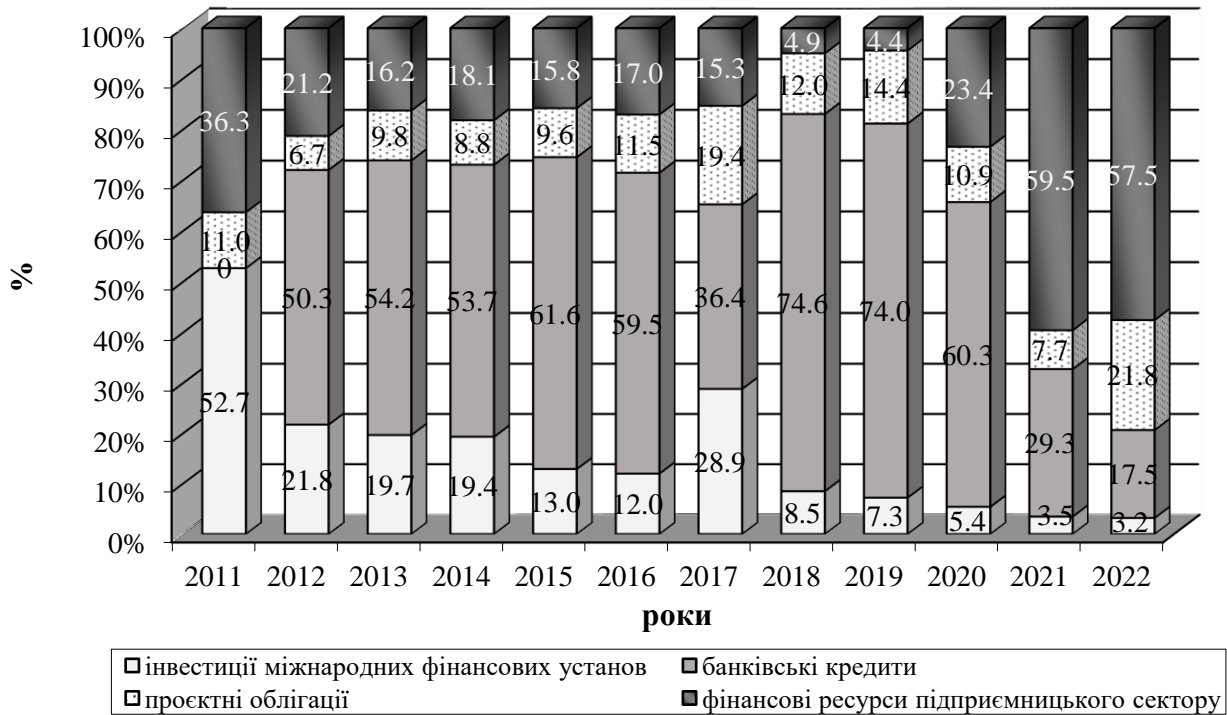

Рис. 3. Динаміка структури джерел проектного фінансування державно-приватного партнерства у світовій практиці впродовж 2011–2022 рр.*; **

*Побудовано автором за даними Світового банку

**Досліджувані регіони світу: Європа, Північна Америка, Азійсько-Тихоокеанський регіон, Латинська Америка, Близький Схід і Африка

Акцентовано, що альтернативою банківського проектного фінансування проектів державно-приватного партнерства є випуск проектних облігацій, які мають цільове спрямування, володіють більш низькою ціною позикового капіталу, можуть бути випущені на термін від 17 до 20 років. Однак, на відміну від міжнародної практики, в Україні цей процес законодавчо неврегульований.

У четвертому розділі «Оцінка інструментів і важелів фінансового механізму державно-приватного партнерства» обґрунтовано специфіку застосування основних інструментів фінансового механізму державно-приватного партнерства; здійснено аналіз формування й використання системи фінансових важелів розвитку партнерських відносин держави і бізнесу; досліджено практику оцінювання результативності реалізації проектів державно-приватного партнерства.

Зазначено, що ефективність реалізації партнерських відносин держави і бізнесу залежить від використання фінансових інструментів. Зважаючи на це, виокремлено їх види (дохідні, видаткові, боргові, пайові та гібридні) на рівні учасників державно-приватного партнерства та проаналізовано тенденції їхнього використання у світовій та вітчизняній практиці. Обґрунтовано, що привабливою альтернативою традиційному пайовому і борговому фінансуванню є гібридне фінансування, яке, з точки зору інвестора, не вимагає віддавати контроль або голосуючі права, як відбувається у випадку випуску простих акцій; має меншу вартість, оскільки право вимоги на активи, які надаються квазі-інструментами, мають більш високу черговість, ніж акціонерний капітал;

забезпечує більшу гнучкість, оскільки не передбачає такі обмежувальні заходи, як традиційне боргове фінансування. У процесі дослідження з'ясовано, що у західних країнах поширеним видом гібридного фінансування є мезонінне фінансування, яке передбачає надання кредитів без вимоги застави майна, з можливістю субординованого погашення боргу та з правом участі в прибутку, отриманому від реалізації проекту. Така форма фінансування надає можливість суб'єктам підприємницької діяльності здійснювати великий розмір інвестицій, маючи при цьому незначний обсяг фінансових ресурсів.

Розглянуто особливості формування системи фінансових стимулів, які повинні забезпечувати інтереси приватного партнера й не перешкоджати реалізації соціально-економічних пріоритетів державної політики. Основними видами фінансових стимулів розвитку ДПП визначено: пряму фінансову підтримку, гарантії і страхування, субсидування, пільги. Виявлено, що важливу роль у прямій фінансовій підтримці відіграє пільгове кредитування, яке надають переважно міжнародні банки розвитку. Відповідно до статистики Світового банку впродовж 2010–2022 рр. спостерігалася активна участь міжнародних банків розвитку у фінансуванні проектів державно-приватного партнерства. В зазначеному періоді найбільша фінансова підтримка надавалась країнам Латинської Америки та Карибського басейну. З допомогою цієї підтримки було реалізовано 206 проектів державно-приватного партнерства на суму 54497,6 млн дол США (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягів фінансової підтримки міжнародних банків розвитку на реалізацію проектів державно-приватного партнерства у світі впродовж 2010–2022 рр.*

Роки	Регіони											
	Східна Азія та Тихоокеанський регіон		Європа та Центральна Азія		Латинська Америка та Кариби		Регіон Південної Азії		Близький Схід і Північна Африка		Африка на південь від Сахари	
	од.	млн дол США	од.	млн дол США	од.	млн дол США	од.	млн дол США	од.	млн дол США	од.	млн дол США
2010	6	1242,0	6	1997,5	22	4106,4	3	203,5	2	409,7	4	444,0
2011	5	1452,3	9	1836,9	21	4795,7	19	1551,3	–	–	6	1018,0
2012	10	5260,5	7	6012,0	18	3633,1	13	2457,0	1	223,0	13	3403,0
2013	5	994,1	4	581,5	25	4700,3	6	631,3	2	1728,0	5	1666,5
2014	5	2740,8	1	4,0	20	3941,1	6	755,3	6	2906,6	6	2138,0
2015	4	1828,7	7	2915,3	22	8973,0	8	1514,0	9	2160,0	7	2743,2
2016	4	750,0	3	296,5	4	1222,5	3	417,6	4	1255,1	5	1899,2
2017	11	5118,4	7	1131,8	11	3077,7	9	3073,4	28	3109,4	10	1322,5
2018	13	5593,0	8	2165,6	16	4384,2	6	1107,3	2	364,9	12	3541,4
2019	8	2579,8	25	3115,3	19	5187,5	13	1756,2	1	335,0	12	3211,1
2020	6	509,8	8	1475,8	7	2040,8	8	2410,9	2	961,0	9	1376,1
2021	5	450,9	7	2618,9	7	968,3	5	516,4	2	365,0	13	2699,9
2022	9	1646,8	9	2790,9	14	7467,0	7	781,3	7	1915,1	16	786,4
Всього	91	30167,1	101	26942,0	206	54497,6	106	17175,5	66	15732,8	118	26249,3

*Складено автором за даними Світового банку

В Україні фінансова підтримка проєктів ДПП міжнародними банками розвитку є незначною. Так, упродовж 2009–2022 рр. вони фінансово долучились до реалізації 13 проєктів ДПП, найбільша кількість яких спостерігалась у 2019 р. (6 проєктів на суму 680,9 млн дол США). Однак у 2009 р., 2012 р., 2017 р. і 2020 р. банки розвитку фінансували по одному проєкту (на загальну суму 302,5 млн дол США), у 2018 р. – 3 проєкти (на суму 129,8 млн дол США), а за 2010–2011 рр., 2013–2016 рр. та 2021–2022 рр. фінансової підтримки згаданими інститутами не надавалось. Основними причинами низького рівня зацікавленості банків розвитку у фінансовій підтримці вітчизняних проєктів є недовіра до держави як до суб'єкта партнерських відносин внаслідок нестабільності економічної політики, мінливості законодавства, частієї зміни пріоритетів різних політичних сил, нерозвиненості інституціонального середовища фінансового механізму державно-приватного партнерства.

Обґрунтовано доцільність використання субсидування процентної ставки, що забезпечує компенсацію різниці між ринковою та пільговою ставками. Доведено, що в процесі державного стимулювання у вигляді податкових пільг, пільгових тарифів для приватних партнерів, пільг з оренди чи лізингу органи державної влади чи місцевого самоврядування повинні враховувати щорічні збитки бюджету від надання таких пільг.

Аргументовано важливість застосування санкцій за невиконані фінансові зобов'язання партнерами в процесі реалізації проєктів державно-приватного партнерства. Зазначено їх «стимулюючий» вплив на забезпечення добросовісного виконання визначених функцій партнерами.

Дослідження різних підходів до оцінювання результативності реалізації проєктів ДПП свідчить про відсутність єдиної методики його здійснення. Зважаючи на це, акцентовано увагу на доцільності врахування тих оцінок і критеріїв, які ґрунтуються на досягненні індивідуальних цілей учасниками ДПП. Разом з тим партнери повинні враховувати умови реалізації проєкту та пов'язані з ними ризики, а також інші фактори (зміна індексу споживчих цін, індексу цін виробника, курсу валют у випадку імпорту чи експорту продукції, середньозваженої вартості капіталу, що базується на вартості залученого і власного капіталу тощо), що суттєво впливають на кінцеву вартість. Аргументовано, що таку оцінку результативності необхідно здійснювати на етапах підготовки та реалізації проєкту ДПП, а після завершення важливо проаналізувати рівень досягнення поставлених цілей учасниками партнерства. Це дасть змогу оцінити рівень реалізації інтересів учасників партнерства, виявити негативні тенденції в процесі їх досягнення та визначити фактори, що перешкоджають отримати бажаний результат.

Розкрито особливості здійснення оцінки результативності впродовж усього життєвого циклу проєкту державно-приватного партнерства. Обґрунтовано, що на початковій стадії, яка передбачає конкурсний відбір проєктів та визначення оптимального співвідношення коштів учасників партнерства для досягнення намічених цілей, доцільно оцінювати прогнозну бюджетну, екологічну та соціально-економічну результативність, фінансові вигоди для приватного партнера. Встановлено, що здійснення оцінки соціально-

економічної результативності властиво не тільки етапу підготовки проєкту, а й є необхідним на етапі його реалізації. На цій стадії аналізуються отримані суспільно важливі результати та прогнозуються подальші зміни соціально-економічного середовища. На завершальному етапі здійснюється комплексна оцінка результативності для всіх учасників партнерства.

Акцентовано увагу на основних недоліках здійснення оцінки результативності, серед яких визначено: відсутність розроблення альтернативних варіантів проєкту, які сприяли б обґрунтуванню доцільності вибору тих чи інших фінансових інструментів і важелів; орієнтування оцінки результативності здебільшого на інтереси державного партнера; відсутність кількісного виміру якісних критеріїв для визначення суспільної значущості проєкту; недосконалість оцінювання вигід реалізації проєкту для населення, яке полягає у визначенні синергетичного ефекту, а не врахуванні індивідуальних потреб та можливостей членів суспільства; неврахування впливу макроекономічних факторів та ризиків на результативність проєкту; відсутність оцінки взаємного впливу показників результативності, що не дає можливості встановити наслідки змін для учасників партнерства. Аргументовано, що усунення цих прогалин дасть змогу обрати найкращу форму реалізації проєкту, визначити результативність взаємодії для кожної із зацікавлених сторін.

П'ятий розділ «Стратегічні орієнтири розвитку фінансового механізму державно-приватного партнерства» присвячений розкриттю підходів до вдосконалення оцінки фінансової та бюджетної результативності реалізації партнерських інфраструктурних проєктів держави, а також наданню рекомендацій щодо векторів розвитку інструментарію фінансового механізму державно-приватного партнерства.

За використання інформаційних технологій розроблено адитивну модель очікуваного прибутку приватного партнера у вигляді симбіозу детермінованої (експоненційної) та випадкової складових, що забезпечує врахування у своїй структурі показника темпу приросту прибутку залежного від величини витрат (операційних витрат, капітальних витрат, податкових платежів до бюджету й внесків до державних цільових фондів, а також концесійного платежу до бюджету у випадку фіксованої суми) та доходу; максимального рівня досягнення прибутку; часу спостереження та фінансової нестабільності як випадкового чинника. Математична модель прибутку від фінансової діяльності приватного партнера має вигляд:

$$FD(t) = A \cdot e^{\left(- \frac{\sum_{i=1}^N k_{2i} / k_1}{t} \right)} + n(t, m, D), \quad t \in [0, T], \quad (1)$$

де A – максимальний рівень очікуваного прибутку;

k_1 – показник доходу;

k_2 – показник i -их витрат (k_{21} – операційні витрати; k_{22} – капітальні витрати; k_{23} – податкові платежі до бюджету та внески до державних цільових фондів; k_{24} – концесійний платіж до бюджету у випадку фіксованої суми);

t – часовий простір реалізації проєкту;

T – часова тривалість реалізації проєкту;

$n(t, m, D)$ – процес фінансової нестабільності ($m=0$, D – максимальне відхилення фінансової нестабільності).

Для відображення моделі очікуваного прибутку приватного партнера застосовано різні відношення витрат до прибутку $\sum_{i=1}^N k_{2i} / k_1$. Результат моделювання наведено на рис. 4.

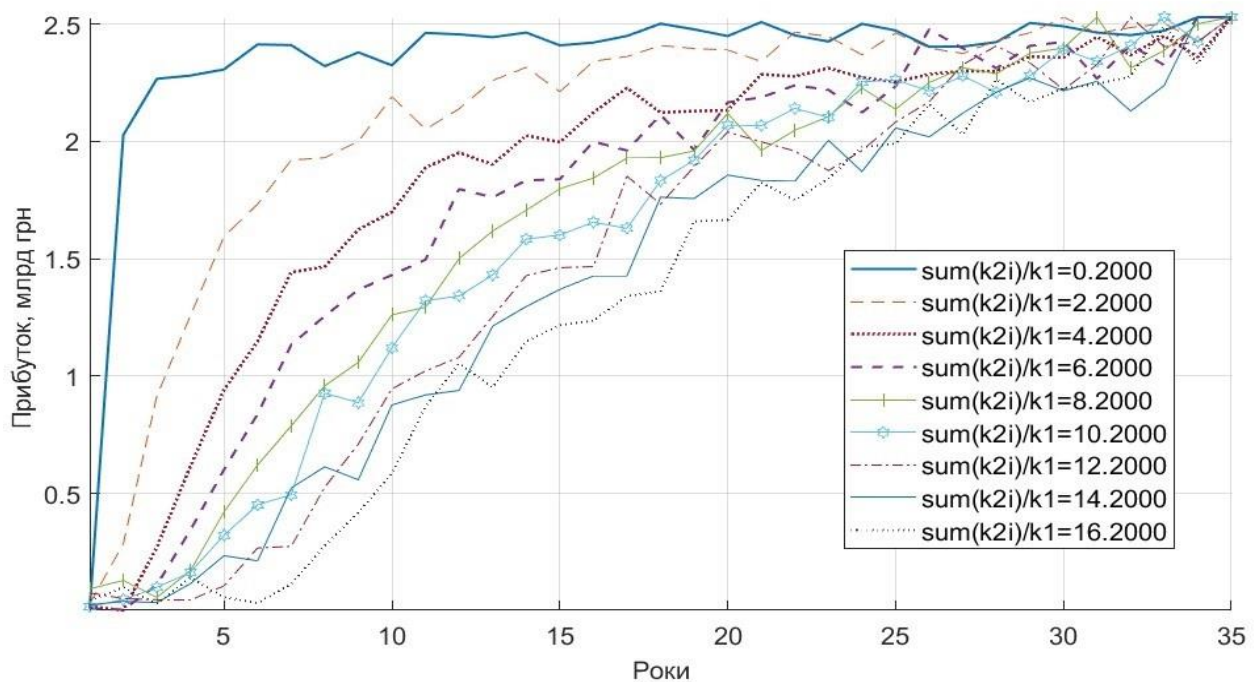

Рис. 4. Результат моделювання очікуваного прибутку приватного партнера при різних співвідношеннях витрат до доходу $\sum_{i=1}^N k_{2i} / k_1$

($A=2.53$, $D=0.0506$, $m=0$, $t \in [0,35]$)*

*Побудовано автором

Обґрунтовано, що необхідність визначення майбутнього фінансового результату реалізації проєктів ДПП є важливою не тільки для приватного партнера, але й для держави. Адже від достовірності та надійності оцінки довгострокової спроможності суб'єкта підприємницької діяльності генерувати зростаючі грошові потоки залежить бюджетна результативність проєкту у вигляді податкових і концесійних надходжень до бюджету. Відтак реалізовано математичну модель надходження концесійного платежу до бюджету у вигляді адитивно-мультиплікативного симбіозу детермінованої та випадкової складових, що забезпечує врахування у своїй структурі показників доходу від

реалізації проєктів ДПП, податкових платежів, максимального рівня досягнення прибутку суб'єкта господарювання та фінансової нестабільності як випадкового чинника, що уможлиблює процес прогнозування варіації показника концесійного платежу до бюджету з врахуванням його ставки в межах заданого часового діапазону спостереження. Зазначено, що таке економіко-математичне моделювання бюджетної результативності проєкту ДПП дасть змогу визначити оптимальне значення концесійного платежу у договорі між державою та інвестором в контексті забезпечення інвесторам необхідної прибутковості вкладеного капіталу.

Доведено, що визначення прогнозованих результатів фінансової діяльності держави й бізнесу сприятиме ефективному прийняттю рішень щодо доцільності реалізації партнерських інфраструктурних проєктів. Крім цього, таке економіко-математичне моделювання сприяє визначенню оптимального періоду реалізації проєкту, за який будуть досягнуті цілі учасників ДПП.

Перспективи підвищення результативності реалізації проєктів ДПП пов'язані з формуванням гарантійних фінансових резервів. У роботі запропоновано концепцію створення Фонду бюджетної підтримки реалізації проєктів державно-приватного партнерства у складі державного бюджету, визначено організаційні та фінансові засади його функціонування, зокрема функції, принципи, джерела формування та напрями використання коштів. Акцентовано, що гарантом повернення кредитних ресурсів є не тільки держава, але й страхові компанії. Тому державна політика повинна бути спрямована на стимулювання участі цих установ в сфері державно-приватного партнерства шляхом забезпечення стабільності розвитку економічної системи, зменшення чутливості страхового ринку до зовнішніх (нестабільне макроекономічне середовище, низька платіжна дисципліна суб'єктів підприємницької діяльності, нерозвинутість фінансового ринку) та внутрішніх (недостатня капіталізація страхових компаній внаслідок переважання частки нерентабельних активів, відсутність стратегії розвитку страхової діяльності та ефективних методів управління ризиками) загроз його дестабілізації.

Перманентне недосягнення цілей учасниками партнерства зумовлюють необхідність здійснення фінансового контролю впродовж життєвого циклу реалізації проєкту ДПП. Обґрунтовано доцільність посилення контрольних дій на підготовчому етапі в процесі визначення необхідного обсягу фінансових ресурсів, джерел їхнього забезпечення, ймовірності виникнення ризиків та оцінки їх впливу на очікувані соціально-економічні результати. В підсумку це дасть змогу досягнути відповідності між фактичними та запланованими показниками. Крім того, у здійсненні згаданого контролю необхідно передбачити участь кредиторів та інвесторів, котрі матимуть можливість оцінити отримані вигоди від реалізації проєктів державно-приватного партнерства.

Запропоновано комплекс заходів для забезпечення стимулюючого характеру інструментів і важелів у структурі фінансового механізму ДПП, зокрема щодо залучення довгострокових кредитів; використання кредитних деривативів; застосування інвестиційного податкового кредиту; надання податкової знижки чи відстрочення сплати податкових платежів у випадку

використання суб'єктом підприємницької діяльності всього обсягу нагромаджених коштів від прискореної амортизації на реалізацію проєктів державно-приватного партнерства; запровадження зниженої ставки податку на прибуток підприємства для тих суб'єктів, які є активними учасниками цієї інвестиційної діяльності. Аргументовано, що зазначені заходи сприятимуть залученню інвестицій з різних джерел приватного сектора та збільшенню можливостей щодо отримання довгострокових фінансових ресурсів у процесі реалізації партнерських проєктів органів державної влади чи місцевого самоврядування та суб'єктів підприємницької діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми, пов'язаної з обґрунтуванням теоретико-методологічних положень і розробленням практичних заходів щодо формування та функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства. Одержані результати дали змогу сформулювати концептуальні, методологічні та науково-практичні висновки, спрямовані на вирішення завдань дослідження відповідно до визначеної мети.

1. Важливу роль в соціально-економічному розвитку України відіграють партнерські взаємовідносини держави і суб'єктів підприємницької діяльності, які дають змогу мобілізувати та диверсифікувати інвестиційні ресурси у стратегічно важливі інфраструктурні проєкти. Зважаючи на те, що дії учасників державно-приватного партнерства реалізуються через фінансовий механізм, подано власне бачення його сутності на основі дослідження концептуальних підходів до розвитку партнерських відносин держави й бізнесу, а також таких понять, як «механізм» та «фінанси». Визначення характерних особливостей функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства дало змогу розкрити його основне функціональне призначення. Враховуючи значимість такого механізму для розвитку економіки та суспільства, констатовано, що питання стосовно векторів його модернізації набуває особливої актуальності в умовах повномасштабної війни, спровокованої російською агресією на території України.

2. Необхідність комплексного гносеологічного дослідження розвитку фінансового механізму партнерських відносин держави й бізнесу визначила потребу у виокремленні етапів його становлення в контексті зміни пріоритетів соціально-економічної політики держави. Акцентовано, що сучасний етап функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства спрямований на активізацію інвестиційної діяльності в економіці та створення можливостей для досягнення максимальної рентабельності реалізації проєктів для приватних партнерів. Аргументовано необхідність удосконалення функціонування такого механізму для вирішення проблем, пов'язаних із недосконалою законодавчою базою, обмеженим застосуванням партнерських проєктів у галузях економіки та соціальної сфери, відсутністю спеціалізованого

органу управління цим механізмом, фінансово-економічною нестабільністю в країні.

3. Ефективне функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства можливе за умови узгодженості усіх його складових, спрямованих на раціональне формування, розподіл та використання фінансових ресурсів. Враховуючи специфіку руху грошових потоків у структурі фінансового механізму, ідентифіковано фінансові форми, методи, інструменти й важелі, а також встановлено взаємозв'язок між ними. Пропонована архітектоніка фінансового механізму державно-приватного партнерства дасть змогу забезпечити досягнення запланованих результатів учасниками партнерства. Обґрунтовано, що дієвість такого механізму водночас залежить від зовнішніх факторів впливу – організаційного, нормативно-правового та інформаційного забезпечення, яке відіграє провідну роль у побудові фінансових взаємовідносин партнерів і практичному застосуванні фінансового інструментарію.

4. Обґрунтовано доцільність застосування принципів фінансового механізму державно-приватного партнерства, які базуються, з одного боку, на закономірностях соціально-економічного розвитку держави, а з іншого – на особливостях реалізації партнерських відносин держави і бізнесу. Згадані принципи поділено на ті, що властиві процесу формування механізму (відповідності та наукової обґрунтованості, альтернативності, системності, унікальності, законності, нейтралізації впливу ризиків, інноваційності) і ті, що визначають базові умови його функціонування (дієвості, пропорційності і збалансованості, адаптивності, оперативності, публічної відкритості, ефективності, синергетичності). Такий підхід дав змогу окреслити орієнтири для вибору партнерами необхідного інструментарію в процесі побудови фінансового механізму державно-приватного партнерства та його подальшого практичного застосування.

5. Пізнання сутності фінансового механізму державно-приватного партнерства та його структурних складових ґрунтувалося на діалектичному, системному, об'єктивістському, суб'єктивістському, процесному, інституційному та нормативному підходах з дотриманням принципів взаємозв'язку теорії та практики, розвитку, детермінізму, цілісності, історизму, зворотного зв'язку й застосуванні загальнонаукових та конкретно-наукових методів пізнання. Завдяки цьому фінансовий механізм державно-приватного партнерства запропоновано трактувати: з позиції системи – як цілісну структуру, що складається з відносно відокремлених і взаємопов'язаних між собою підсистем, у результаті застосування елементів яких відбувається акумулювання, розподіл та використання фінансових ресурсів задля реалізації партнерських проєктів держави та бізнесу; з процесного погляду – як сукупність залежних, безперервно виконуваних дій, процедур та операцій, що перетворюють ресурс (фінансовий, інформаційний або організаційний) на результат (соціально-економічний ефект) на кожному етапі реалізації проєктів державно-приватного партнерства; з позиції інституційного підходу – як комплекс формальних та неформальних норм і правил, що регулює партнерську діяльність органів

державної влади чи місцевого самоврядування та суб'єктів підприємницької діяльності.

6. Дослідження інституціонального середовища фінансового механізму державно-приватного партнерства виявило певну деструктивність його розвитку. Зважаючи на виявлені законодавчі колізії, надано рекомендації щодо їх усунення з метою формування сприятливого фінансового, організаційного та управлінського простору для залучення інвестиційних ресурсів у сферу модернізації вітчизняної економіки, зокрема задля післявоєнної відбудови зруйнованих об'єктів інфраструктури. Аргументовано, що процес формування та функціонування такого середовища потребує не тільки фінансової підтримки, але й консультативної допомоги. Це дасть змогу підвищити результативність діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування і недержавних інститутів у сфері партнерських відносин держави й бізнесу.

7. Результати проведеного аналізу засвідчили необхідність державної фінансової участі у проєктах державно-приватного партнерства, що зумовлено значною їх капіталомісткістю, тривалим періодом реалізації, ймовірністю виникнення фінансових ризиків. Досліджено практику здійснення державного фінансування таких проєктів шляхом надання різних видів державної підтримки. Встановлено, що вони є недостатньо адаптовані у вітчизняній практиці, оскільки мають обмежувальний характер дії, а також містять безліч прогалин у законодавстві. Зважаючи на це, окреслено основні концептуальні положення їх надання, зокрема щодо доцільності законодавчого врегулювання порядку визначення рівня бюджетної підтримки інвестиційного проєкту; використання економічно обґрунтованих показників ефективності для визначення виду фінансової участі держави (надання державних гарантій, субсидій чи здійснення бюджетних інвестицій); прогнозування виникнення можливих ризиків задля недопущення розбалансованості бюджету; забезпечення прозорості державного фінансування проєктів ДПП, що дасть змогу підвищити рівень довіри на інвестиційному ринку.

8. Дослідження тенденцій фінансування проєктів ДПП дало змогу встановити, що головною складовою успішної реалізації проєктів є власний і залучений капітал суб'єктів підприємницької діяльності. Розкрито основні фактори та ризики, які впливають на незацікавленість бізнесу інвестувати такі проєкти. У цьому контексті обґрунтовано необхідність стимулювання корпоративного фінансування проєктів державно-приватного партнерства шляхом встановлення гарантій приватному партнеру за ризиками, які пов'язані зі зміною курсу валют, кредитуванням, посиленням паритетної відповідальності учасників партнерства за порушення взятих зобов'язань. Зосереджено увагу на вдосконаленні форм партнерських відносин держави і бізнесу в частині розвитку концесійного механізму, який активно використовують у міжнародній практиці для модернізації об'єктів економічної інфраструктури.

9. З'ясовано особливості застосування проєктного фінансування ДПП, які характеризуються залученням всього спектра джерел фінансового забезпечення інвестиційних проєктів: власних коштів приватних партнерів, коштів, що мобілізуються на фінансових ринках, банківських кредитів, державних коштів у

формі кредитів, субсидій, гарантій, а також використанням лізингу. Доведено, що в сучасних умовах зростає роль проєктного банківського кредитування у складі джерел проєктного фінансування. При цьому провідну роль у становленні проєктного фінансування у сфері ДПП відіграють міжнародні банки розвитку, які активно використовують механізм синдикованого кредитування. Проте в Україні банківське проєктне фінансування практично нерозвинуте, що пов'язано з його інституціональною нерегульованістю. Одиничний характер в Україні має застосування механізмів синдикованого кредитування, а також фінансування проєктів ДПП через кредитно-експортні агенції. У зв'язку з цим окреслено проблеми економічного, правового і організаційного характеру, які стримують розвиток банківського проєктного фінансування у сфері ДПП в Україні.

10. За результатами проведеного дослідження виокремлено основні види інструментів в структурі фінансового механізму державно-приватного партнерства, зокрема інноваційного характеру, які довели свою ефективність у світі. Визначення переваг та недоліків їх використання дало змогу встановити, що привабливою альтернативою традиційному пайовому і борговому фінансуванню є гібридні фінансові інструменти, які позитивно впливають на ліквідність фінансового ринку, підвищують зацікавленість інвесторів вкладати кошти в проєкти, розширюють інструментарій фінансового інвестування. На основі досвіду економічно розвинених країн аргументовано, що вдосконалення існуючих та розроблення новітніх фінансових інструментів у вітчизняній практиці сприятиме поліпшенню інноваційно-інвестиційного клімату в сфері державно-приватного партнерства.

11. У дисертації визначено основні види фінансового стимулювання розвитку державно-приватного партнерства: пряму фінансову підтримку, гарантії і страхування, субсидування, пільги. Доведено важливу роль застосування таких стимулів на початкових етапах реалізації проєкту через відсутність навичок та достатніх фінансових ресурсів для досягнення ефективних результатів. Враховуючи низький рівень розвитку фінансового ринку в Україні, обґрунтовано доцільність використання пільгового кредитування, зокрема процентних субсидій, що забезпечують компенсацію державою різниці між ринковою та пільговою ставками. Аргументовано, що в процесі державного стимулювання у вигляді податкових пільг, пільгових тарифів для приватних партнерів, пільг з оренди чи лізингу органи державної влади повинні враховувати щорічні збитки державного бюджету від їх надання. Адже, як свідчать результати дослідження, необґрунтований механізм їхнього застосування може спричинити значні втрати бюджету. Зважаючи на це, для мінімізації негативних наслідків фінансові стимули рекомендовано застосовувати з врахуванням впливу на бюджет та фінансово-господарську діяльність приватних партнерів, впровадити ефективну систему контролю за їх використанням.

12. У роботі запропоновані науково-методичні підходи щодо оцінювання бюджетної, фінансової, екологічної, соціально-економічної результативності реалізації проєктів державно-приватного партнерства. Рекомендовано таке оцінювання проводити впродовж усього життєвого циклу проєкту ДПП із

використанням тих видів і критеріїв, які ґрунтуються на досягненні індивідуальних цілей учасниками ДПП. Водночас зазначено про необхідність врахування умов реалізації проєкту та пов'язаних із ними ризиків (зростання інфляції, зміни облікової ставки, наявності бюджетних обмежень споживачів тощо), що суттєво впливають на кінцеву вартість товарів чи послуг. Аргументовано, що застосування цієї методики дасть змогу оцінити рівень досягнення цілей учасниками партнерства на кожному етапі реалізації проєкту, виявити негативні тенденції та визначити фактори, що перешкоджають отримати бажаний результат.

13. В умовах мінливого економічного середовища підвищується значимість економіко-математичних методів та алгоритмів, які дають змогу спрогнозувати тенденції розвитку явищ чи процесів. Зважаючи на це, у дисертації апробовано економіко-математичну модель процесу отримання вигід учасниками державно-приватного партнерства, що дає змогу спрогнозувати майбутні результати їх фінансової діяльності у контексті визначення величини прибутку суб'єкта підприємницької діяльності чи бюджетних надходжень від податкових і концесійних платежів в довгостроковому періоді реалізації проєктів ДПП. При цьому є можливість визначити оптимальний період реалізації проєкту, за який будуть досягнуті цілі учасників ДПП.

14. Окреслено напрями стратегії розвитку партнерських відносин держави і бізнесу, що сприятиме закладенню умов для ефективної реалізації партнерських проєктів. Акцентовано на необхідності посилення фінансової участі держави в проєктах ДПП завдяки створенню у складі державного бюджету Фонду бюджетної підтримки реалізації проєктів ДПП задля формування гарантійних фінансових резервів. Гарантійно-компенсаційна, кредитно-забезпечувальна, інвестиційна, мотиваційна функції Фонду дадуть змогу посилити фінансову спроможність учасників партнерства. Враховуючи важливу роль страховиків у ДПП, визначено ключові аспекти державної політики, спрямованої на стимулювання участі цих установ в сфері ДПП шляхом забезпечення стабільності розвитку економічної системи, зменшення чутливості страхового ринку до зовнішніх та внутрішніх загроз його дестабілізації, підвищення ефективності діяльності учасників страхового ринку. Наголошено на необхідності удосконалення системи фінансового контролю в сфері ДПП, зокрема стосовно виконання фінансових зобов'язань учасниками партнерства, координації взаємодії державного та приватного партнерів. При цьому в процесі здійснення контролю за отриманими результатами на всіх етапах реалізації проєкту ДПП доцільно дотримуватись принципів відкритості, прозорості, доступності тощо, що дасть змогу залучити громадськість до проведення контрольних дій.

15. Зважаючи на відсутність стимулюючого характеру використання фінансових інструментів і важелів у сфері співпраці держави та бізнесу, надано пропозиції щодо їх удосконалення та пошуку новітніх. Доведено необхідність запровадження пільгових норм резервування коштів банків, надання можливостей використання безвідкличних депозитів, погодження НБУ рефінансувати банки для реалізації проєктів ДПП, введення пільгового

кредитування банками проєктів ДПП. Водночас вказано на пріоритетне значення державної фінансової політики, спрямованої на розроблення та впровадження державних програм субсидування відсоткових ставок за кредитами, спеціальних програм рефінансування банків з метою залучення нових запозичень із довшим строком погашення. Враховуючи переваги застосування похідних фінансових інструментів, розкрито проблеми їх використання в Україні та запропоновано заходи, реалізація яких сприятиме поширенню цих інструментів в сфері ДПП. Обґрунтовано необхідність здійснення стимулюючої податкової політики до учасників ДПП, її багаторівневої координації та підтримки.

Основні результати дослідження використовуються у діяльності Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Міністерства фінансів України, Територіального управління Рахункової палати по Львівській, Волинській та Тернопільських областях, Департаменту фінансів Полтавської обласної державної адміністрації, Департаменту фінансів Тернопільської обласної державної адміністрації, Чортківської міської ради, а також у навчальному процесі Західноукраїнського національного університету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

1. Шулюк Б. С. Розвиток фінансового механізму державно-приватного партнерства в Україні : монографія. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 434 с. (25,20 д. а.).
2. Шулюк Б. С. Фінансування проєктів державно-приватного партнерства у вітчизняній та зарубіжній практиці : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. П. Кириленко та д-ра екон. наук, доц. О. І. Тулай. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 339–350 (0,59 д. а.).
3. Шулюк Б. Фінанси державно-приватного партнерства як засіб модернізації економіки України. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 1. С. 130–139 (0,77 д. а.).
4. Shuliuk B. S. Financial instruments of public and private partnership development. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2016. № 3 (7). С. 253–260 (0,61 д. а.) (Web of Science).
5. Шулюк Б. С. Наукові підходи до структуризації фінансового механізму державно-приватного партнерства. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 5 (48). С. 144–148 (0,46 д. а.).
6. Шулюк Б. С. Концептуальні засади фінансового механізму державно-приватного партнерства. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2018. № 4 (86). С. 117–122 (0,68 д. а.).
7. Shuliuk B. S. Financial partnership of the state and business. *Innovative Solutions in Modern Science*. 2018. № 4 (23). С. 16–28 (0,48 д. а.).
8. Шулюк Б. С., Петрушка О. В. Світовий досвід реалізації фінансових проєктів державно-приватного партнерства в економічній інфраструктурі. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 17. С. 621–626 (особистий внесок здобувача: проаналізовано особливості реалізації фінансових проєктів держави й бізнесу у Великій Британії, Сполучених Штатах Америки, Франції та

Німеччині з метою висвітлення кращих здобутків світової практики в цій сфері) (0,43 д. а.).

9. Шулюк Б. Фінансові методи у структурі фінансового механізму державно-приватного партнерства: наукові аспекти дослідження. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 2 (59). С. 37–48 (0,82 д. а.).

10. Шулюк Б. С. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства у світовій практиці: історична ретроспектива та реалії сьогодення. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 42. С. 198–203 (0,60 д. а.).

11. Шулюк Б. С. Принципи формування та функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2019. № 14 (42). С. 119–123 (0,48 д. а.).

12. Шулюк Б. С. Гносеологія розвитку фінансового механізму державно-приватного партнерства в Україні. *Економічний простір*. 2019. № 144. С. 71–80 (0,62 д. а.).

13. Шулюк Б. С. Особливості формування фінансового механізму державно-приватного партнерства: інституційний підхід. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 4 (72). Ч. 2. С. 173–177 (0,46 д. а.).

14. Шулюк Б. С. Системний підхід до побудови моделі фінансового механізму державно-приватного партнерства. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2019. Том 18. Вип. 2 (42). С. 71–82 (0,59 д. а.).

15. Shuliuk V. Financial mechanism of public-private partnership: a review of the concept of process and normative approaches. *European Journal of Economics and Management*. 2019. Vol. 5, Issue 4. P. 47–50 (0,34 д. а.).

16. Шулюк Б. С. Організаційно-інституціональне середовище розвитку фінансового механізму державно-приватного партнерства в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 11. С. 6–10 (0,58 д. а.).

17. Шулюк Б. С. Законодавчі колізії розвитку фінансового механізму державно-приватного партнерства в Україні. *Інноваційна економіка*. 2020. № 7–8. С. 28–32 (0,68 д. а.).

18. Шулюк Б. С. Концесія як форма реалізації проєктів державно-приватного партнерства в Україні та світі. *Бізнес Інформ*. 2021. № 2. С. 56–61 (0,52 д. а.).

19. Шулюк Б. Актуальні проблеми державного фінансування в контексті реалізації партнерських інфраструктурних проєктів держави і бізнесу. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 2 (67). С. 79–93 (1,04 д. а.).

20. Shuliuk V. Corporate financing of public-private partnership projects: assessment of financial opportunities and risks. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*. 2021. № 3 (38). P. 78–85 (0,73 д. а.) (Web of Science).

21. Шулюк Б. Методика оцінювання результативності фінансових інструментів і важелів державно-приватного партнерства: полеміка в науковому середовищі. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 4 (106). С. 74–83 (0,74 д. а.).

22. Шулюк Б. С., Дем'янишин В. Г. Особливості використання боргових фінансових інструментів державно-приватного партнерства у вітчизняній та

зарубіжній практиці. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 10. С. 19–23 (особистий внесок здобувача: розкрито проблеми банківського, державного та синдикованого кредитування в Україні в процесі здійснення державно-приватного партнерства та обґрунтовано переваги використання інфраструктурних облігацій в цій сфері) (0,40 д. а.).

23. Шулюк Б. С., Булавенець В. М. Практика та проблематика оцінювання результативності фінансових інструментів і важелів в процесі реалізації проєктів державно-приватного партнерства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 21. С. 59–65 (особистий внесок здобувача: висвітлено особливості здійснення оцінки результативності фінансових інструментів і важелів на всіх етапах життєвого циклу проєкту державно-приватного партнерства з урахуванням індивідуальних інтересів партнерів) (0,55 д. а.).

24. Шулюк Б. Дискусійні питання сутності фінансового інструментарію державно-приватного партнерства та проблеми його використання в Україні. *Світ фінансів*. 2022. Вип. 1 (70). С. 36–48 (0,95 д. а.).

25. Шулюк Б. С. Формування фінансових резервів в контексті забезпечення гарантійної бюджетної підтримки проєктів державно-приватного партнерства. *Фінансовий простір*. 2022. № 3 (47). С. 6–13 (0,49 д. а.).

26. Shuliuk B., Horyn V. Banking project financing of public-private partnership and its role in ensuring public welfare. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*. 2022. № 2 (43). С. 17–23 (особистий внесок здобувача: виокремлено іманентні ознаки проєктного фінансування у сфері державно-приватного партнерства, оцінено тенденції та проблеми його застосування в Україні) (0,45 д. а.) (Web of Science).

27. Demianyshyn V., Shuliuk B. Formation and use of the system of financial incentives for the development of partnership between the state and business. *Economic Studies Journal*. 2023. № 32 (3). Р. 88–103 (особистий внесок здобувача: досліджено вітчизняну практику застосування фінансових стимулів для розвитку партнерських відносин держави й бізнесу, акцентовано на необхідності визначення їх впливу на бюджет та фінансово-господарську діяльність суб'єктів господарювання) (0,65 д. а.) (Scopus).

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

28. Shuliuk B. S. Financial partnership of the government and business as means of intensification of Ukrainian investment activity. *Innovative Potential of Socio-Economic Systems: the Challenges of the Global World : Conference Proceedings. Part II*. (Lisbon, June 30, 2016). Lisbon: Baltija Publishing. Р. 152–155 (0,19 д. а.).

29. Шулюк Б. Фінансові важелі та інструменти як елементи фінансового механізму державно-приватного партнерства. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір* : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 10 вересня 2019 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С.123–124 (0,09 д. а.).

30. Shuliuk B. S., Petrushka O. V. Problems of implementation of the mechanism of public-private partnership in the social sphere. *Міжнародні, нормативні та управлінські аспекти соціально-економічного розвитку* : зб. тез

наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 28 вересня 2019 р.). К.: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 68–70 (особистий внесок здобувача: обґрунтовано переваги застосування механізму державно-приватного партнерства у соціальній сфері та акцентовано на необхідності вирішення проблем для його ефективного функціонування) (0,08 д. а.).

31. Shuliuk V. S., Petrushka O. V. Strategic benchmarks of the development of public-private partnership in Ukraine. *Сучасні наукові погляди на модернізацію, інноваційні технології та фінансові процеси* : зб. тез наук. робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 29 червня 2019 р.). К.: Аналітичний центр «Нова Економіка», 2019. С. 90–92 (особистий внесок здобувача: окреслено напрями стратегії розвитку державно-приватного партнерства в Україні та розкрито її значення для досягнення цілей партнерами) (0,09 д. а.).

32. Shuliuk V. S., Petrushka O. V. Necessity of the introduction of mechanisms of state-private partnership in the educational sphere. *Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути* : тези доп. I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 1–2 серпня 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 831–834 (особистий внесок здобувача: висвітлено роль та завдання впровадження механізмів державно-приватного партнерства в сферу освіти) (0,07 д. а.).

33. Shuliuk V. S., Petrushka O. V. The formation and development of partnership relations of the state and business in Great Britain. *Економічна система країни в контексті міжнародного співробітництва: стан та перспективи розвитку* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 31 серпня 2019 р.). Львів: ЛЕФ, 2019. С. 126–127 (особистий внесок здобувача: розкрито особливості, переваги та недоліки впровадження систематизованої програми «Ініціативи Приватного Фінансування», спрямованої на заохочення державно-приватного партнерства у Великій Британії) (0,06 д. а.).

34. Shuliuk V. S., Petrushka O. V. Prerequisites for the public-private partnership appearing and its development in Europe. *Методи та форми управління соціально-економічним розвитком держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 23 серпня 2019 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2019. С. 107–109 (особистий внесок здобувача: охарактеризовано практику поширення державно-приватного партнерства в Європейському Союзі та здійснено поділ країн за критерієм інтенсивності розвитку партнерських відносин держави і бізнесу) (0,08 д. а.).

35. Petrushka O. V., Shuliuk V. S. Public-private partnership in the medical industry: socio-economic effects. *Актуальні питання економіки, фінансів, обліку, менеджменту та права: теорія і практика* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 2 серпня 2019 р.): у 2 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 1. С. 46–47 (особистий внесок здобувача: обґрунтовано передумови для ефективного здійснення державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я) (0,05 д. а.).

36. Шулюк Б. С. Особливості визначення ефективності та результативності функціонування фінансового механізму державно-приватного партнерства.

Розвиток нової економічної системи на державному та регіональному рівнях : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19 грудня 2020 р.). Львів: ЛЕФ, 2020. С. 117–119 (0,12 д. а.).

37. Шулюк Б. С. Застосування об'єктивістського та суб'єктивістського підходів до побудови моделі фінансового механізму державно-приватного партнерства. *Формування сучасного економічного простору: реалії та перспективи на майбутнє* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 19 грудня 2020 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2020. С. 147–149 (0,11 д. а.).

38. Шулюк Б. С. Реалізація проєктів державно-приватного партнерства в соціальній сфері: успішний зарубіжний досвід. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України* : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 25–26 березня 2021 р.). Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2021. С. 174–176 (0,12 д. а.).

39. Шулюк Б. С. Проєктне фінансування як перспективна форма реалізації партнерських відносин держави і бізнесу. *Сьомі Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія* : зб. наук. праць (м. Тернопіль, 16 листопада 2021 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 120–122 (0,13 д. а.).

40. Шулюк Б. С. Проєктні облигації як альтернатива банківського кредитування проєктів державно-приватного партнерства. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 12 травня 2022 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2022. С. 116–120 (0,16 д. а.).

41. Шулюк Б. Гібридні фінансові інструменти як альтернатива традиційному інвестуванню проєктів державно-приватного партнерства. *Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль – Братислава, 30 травня 2022 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С. 175–177 (0,15 д. а.).

42. Шулюк Б. С. Фінансові консультанти як гаранті досягнення соціально-економічних цілей учасників державно-приватного партнерства. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку і права в XXI столітті* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Умань, 8 листопада 2022 р.). Умань: ЦФЕНД, 2022. С. 41–42 (0,12 д. а.).

43. Шулюк Б. С. Концепція здійснення фінансового контролю за реалізацією проєктів державно-приватного партнерства. *Сучасні тренди соціально-економічних перетворень та інтелектуалізації суспільства в умовах сталого розвитку* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 10 листопада 2022 р.). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. С. 383–385 (0,12 д. а.).

44. Шулюк Б. С. Оцінка екологічних ризиків в процесі реалізації проєктів державно-приватного партнерства: проблеми та напрями вдосконалення методики здійснення. *Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища* : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 листопада 2022 р.). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 124–126 (0,12 д. а.).

45. Шулюк Б. С. Стратегічні орієнтири розвитку фінансового механізму державно-приватного партнерства. *Восьмі Всеукраїнські наукові читання пам'яті С. І. Юрія* : зб. наук. праць (м. Тернопіль, 15 листопада 2022 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2022. С. 155–158 (0,25 д. а.).

46. Шулюк Б. С. Страхування фінансових ризиків в процесі реалізації партнерських проєктів держави і бізнесу. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Умань, 25 листопада 2022 р.): у 2 ч. Умань: ЦФЕНД, 2022. Ч. 1. С. 45–46 (0,08 д. а.).

47. Шулюк Б. Інвестиційний податковий кредит як інструмент стимулювання участі бізнес-структур в інфраструктурних проєктах держави. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 19–20 травня 2023 р.). Кам'янець-Подільський: Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2023. С. 114–116 (0,15 д. а.).

48. Шулюк Б. С. Перспективи використання кредитних деривативів в структурі джерел фінансування проєктів державно-приватного партнерства. *Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації* : зб. праць XX Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (м. Тернопіль, 19 травня 2023 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 646–650 (0,22 д. а.).